

Jana Maryšková

NEMOCNIČNÍ KAPLANSTVÍ A ALTERNATIVNÍ SPIRITUALITA

Prakticko-teologická reflexe

Jana Maryšková

NEMOCNIČNÍ KAPLANSTVÍ A ALTERNATIVNÍ SPIRITUALITA

Prakticko-teologická reflexe

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Maryšková, Jana

Nemocniční kaplanství a alternativní spiritualita : prakticko-teologická reflexe / Jana Maryšková. -- Vydání 1.. -- Praha : Grada, 2024.

-- 1 online zdroj

České a anglické resumé

Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstříky

ISBN 978-80-271-7107-1 (online ; pdf)

* 2-722.5:614.21 * 2-46-733:614.21 * 27-46 * 616-082/-083 * 27-58 *
2-1-8-028.82 * 27-662:3 * 27-4 * (437.3) * (048.8)

- nemocniční duchovní -- Česko
- duchovní služba v nemocnicích -- Česko
- pastorační péče -- Česko
- nemocniční péče -- Česko
- křesťanská spiritualita -- Česko
- alternativní religiozita -- Česko
- křesťanství a společnost -- Česko
- praktická teologie -- Česko
- monografie

27-46/-48 - Pastorální teologie [5]

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **restně stíháno**.

Mgr. et Mgr. Jana Maryšková, Ph.D.

Nemocniční kaplanství a alternativní spiritualita
Prakticko-teologická reflexe

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 9124. publikaci

Recenzovali:

MUDr. Mgr. Marie Opatrná, Ph.D.
doc. Jozef Žuffa, Ph.D.

Redakce a korektura Lenka Vataščinová
Grafická úprava Jan Šístek
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka
Počet stran 328
Vydání 1., 2024

Vytiskla tiskárna Typodesign s.r.o., České Budějovice

© Grada Publishing, a.s., 2024

ISBN 978-80-271-7108-8 (ePub)
ISBN 978-80-271-7107-1 (pdf)
ISBN 978-80-247-2446-1 (print)

Obsah

Úvod	11
Volba tématu knihy	17
1. Vymezení pojmů a použitá metoda	23
1.1 Spiritualita a religiozita	23
1.1.1 „Tradiční“ spiritualita	27
1.1.2 „Alternativní“ spiritualita	30
1.2 Duchovní péče / klinická pastorační péče	33
1.3 Metoda praktické teologie <i>Kriteriologie – Kairologie – Praxeologie</i>	36

KRITERIOLOGIE

---

2. Stanovení základních a dílčích kritérií pro praxi církve . . .	43
2.1 Ježíšova praxe jako měřítko pro praxi církve	43
2.2 Evangelizace – základní kritérium pro praxi církve	49
2.3 Realizační funkce církve (<i>diakonia, martyria, leiturgia, koinonia</i>) jako dílčí kritéria	54

KAIROLOGIE

---

3. Současný společenský kontext pro praxi církve: teoretická východiska	63
3.1 Náboženství v české společnosti	63
3.2 Česká republika jako „nejateističtější“ země v Evropě – nezájem o církev, zájem o nadpřirozeno	72
3.2.1 „Alternativní“ spirituální zájmy Čechů v oblasti zdraví a nemoci	76
3.2.2 Péče o nemocné jako pozitivně vnímaná činnost církve	82
3.3 Závěr	86
4. Praxe církve v oblasti péče o nemocné	91
4.1 Nemocný v mezní životní situaci jako adresát „opce pro chudé“	92
4.2 Křesťanský koncept služby nemocným: klinická pastorační péče	98
4.2.1 Stručný pohled do vývoje klinické pastorační péče u nás	99
4.2.2 Současná podoba klinické pastorační péče v České republice	108
4.3 Impulzy z německy mluvících zemí	115
4.3.1 Zájem o spiritualitu v oblasti medicíny	116
4.3.2 Sekulární <i>spiritual care</i> – nový koncept péče o nemocné místo klinické pastorační péče?	124
4.4 Závěr	132
5. Současný společenský kontext pro realizaci služby nemocným: výzkum	137
5.1 Současný stav bádání k tématu výzkumu	137

5.2	Metodologie výzkumu	140
5.2.1	Metoda sběru dat	141
5.2.2	Cíl výzkumu a výzkumné otázky	142
5.2.3	Postup výzkumu	143
5.2.3.1	Výběr a oslovení respondentů	144
5.2.3.2	Realizace rozhovorů a etický aspekt	145
5.2.4	Způsob analýzy a zpracování dat	148
5.3	Výsledky výzkumu a vyhodnocení získaných dat	150
5.3.1	Utváření a proměna spirituality v průběhu života	151
5.3.2	„Tradiční“ a „alternativní“ spiritualita v kontextu závažného onemocnění	155
5.3.2.1	Nemoc jako otevřený prostor	156
5.3.2.2	Změny „tradiční“/„alternativní“ spirituality v období nemoci	159
5.3.2.3	Vzájemná otevřenost „tradiční“ a „alternativní“ spirituality	166
5.3.3	Závěr	169

Kairologie – teologický výklad

6.	Závažné onemocnění – prostor pro křesťanství či „alternativní“ spiritualitu?	175
6.1	Porovnání teoretických východisek s odpověďmi respondentů	176
6.2	Současná praxe ve vztahu k výše stanoveným kritériím	185

PRAXEOLOGIE

---

7. Klinická pastorační péče v sekulárním českém kontextu: dílní kritéria a sebepojetí	199
7.1 Nacházení společných témat s „alternativně“ věřícími – klinická pastorační péče jako <i>diakonia</i>	202
7.1.1 Rodina – zdroj opory i obav z budoucnosti	204
7.1.2 Nejen prací živ je člověk	209
7.1.3 Vnímání člověka v jeho celistvosti	215
7.1.4 Křesťanství jako zkušenost z dětství	221
7.1.5 „Alternativní“ spiritualita a byznys se zdravím	225
7.2 Komunikačně obtížné situace – klinická pastorační péče jako <i>martyria</i>	229
7.2.1 Nemocniční kaplan jako <i>martyr</i> Boží kenozé	232
7.2.2 Nemocniční kaplan jako <i>martyr</i> Božího <i>con-solatio</i>	235
7.2.3 Nemocniční kaplan jako <i>martyr</i> Boží proměňující moci v člověku	238
7.3 Klinická pastorační péče – pastorační péče či pomáhající profese?	243
7.4 Pastorační doporučení pro praxi nemocničních kaplanů	263
7.5 Závěr	270
Závěr	275
Shrnutí	281
Summary	283
Seznam použitých zdrojů	285

Seznamy zkratek	309
Seznam zkratek církevních dokumentů	309
Seznam ostatních zkratek	310
Rejstřík vybraných jmen	311
Rejstřík vybraných hesel	313
Přílohy	317
Příloha č. I – Ukázka transkripce rozhovoru s „tradičně“ věřícím pacientem	317
Příloha č. II – Ukázka transkripce rozhovoru s „alternativně“ věřícím pacientem	321
O autorce	325

„Budte vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by vás vyslychal o naději, kterou máte, ale číňte to s tichostí a s uctivostí.“

(1 P 3,15–16)

Úvod

Tématem knihy, která se čtenáři dostává do ruky, je jedna z oblastí činnosti církve v naší společnosti, konkrétně oblast péče o nemocné v podobě tzv. duchovní, resp. klinické pastorační péče. Duchovní péče, vykonávaná nemocničními kaplany z různých církví, je dnes již etablovaná v řadě nemocnic v celé České republice a proniká do povědomí lidí jako nedílná součást celkové péče o pacienta. V této knize je duchovní, resp. klinická pastorační péče zasazena do kontextu mezní životní situace, kterou pro mnohé pacienty a jejich rodinné příslušníky představuje závažné onemocnění, a v jeho rámci je konfrontována s „alternativní“ spiritualitou jako protikladem křesťanské duchovní péče.

Závažné onemocnění a náhlá blízkost smrti představují situaci, která staví člověka před skutečnost vlastní zranitelnosti a konečnosti. Zpochybňuje dosavadní jistoty a stojí tak v přímém protikladu k atributům tzv. konzumní společnosti, jak bývá naše současná společnost často nazývána,¹ kterými jsou mládí, krása, zdraví a síla. V roce 2018 zveřejnila agentura Perfect Crowd průzkum provedený na vzorku 1000 lidí ve věku 18–65 let na téma strach. Výsledky ukázaly, že dospělí Češi se nejvíce obávají samoty (19 %), chudoby (41 %) a právě smrti (43 %).² Závažné onemocnění a realita smrti se stávají existenciálním měřítkem, kterým se musí nově poměřovat plány, přání, víra a představy nejen

---

¹ Srov. např. LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*. Praha: Prostor, 2001. Britský sociolog Stephen J. Hunt uvádí, že „konzum je tak centrální záležitostí západní kultury, že může být popisován jako forma religiozity“. HUNT, S. J. *Alternative religions: A Sociological Introduction*. Aldershot: Ashgate, 2003, s. 225.

² GRANDMAGAZINE. „Výzkum zjistil, čeho se Češi bojí“ [online], dostupné z: <https://grandmagazine.argusmedia.sk/cs/2018/12/12/vyzkum-zjistil-ceho-se-cesi-boji>, cit. 09.09.2022.

nemocných, ale i jejich blízkých. Otevírají prostor pro otázky po smyslu, po tom, co člověka přesahuje a dotýkají se tak oblasti spirituality, transcendence, náboženství,³ neboť v každém utrpení je obsažena nejen otázka „proč“, tedy otázka po příčině, ale také otázka po konečné hranici „až kam“, a konečně i otázka po nejvyšším smyslu.⁴ Jak uvádí papež František: „Nemoc, především je-li závažná, pokaždé způsobuje krizi lidského života a nese s sebou otázky jdoucí na hlubinu (...).“⁵ Odpovědi na tyto otázky, stejně jako zdroje naděje, posily a opory lze hledat v rámci rodiny a nejbližších přátel, ale také v souladu s vlastním spirituálním zaměřením např. v křesťanství či v různých „alternativních“ směrech. A právě této problematice se věnuje i tato kniha, která si klade otázku, zda je závažné onemocnění prostorem pro tradiční, etablované náboženství, v kontextu České republiky křesťanství, reprezentované v nemocnicích duchovní, resp. klinickou pastorační péčí, či pro nejrůznější podoby „alternativní“ spirituality, se kterou se lze v tomto prostředí setkat.⁶ Jinými slovy, nakolik jsou křesťanství na jedné straně a různé druhy „alternativní“ spirituality na straně druhé schopné reflektovat obtížnou situaci pacientů a poskytnout jim odpovědi na otázky, které si kladou.

Tato otázka je zároveň otázkou po úloze, místu, opodstatnění a podobě křesťanské duchovní, resp. klinické pastorační péče v systému převážně sekulárních českých nemocnic v konfrontaci s různými podobami této „alternativní“ spirituality. Úvahy o úloze, podobě a přínosu této péče v nemocnicích jsou v českém kontextu legitimní zejména

---

³ Srov. VÁCHA, M., KÖNIGOVÁ, R., MAUER, M. *Základy moderní lékařské etiky*. Praha: Portál, 2012, s. 71–87.

⁴ JAN PAVEL II. *Salvifici doloris: Apoštolský list o křesťanském smyslu lidského utrpení*. Praha: Zvon, 1995, čl. 13. Dále jen SD a číslo příslušného oddílu.

⁵ FRANTIŠEK. „Poselství k 24. Světovému dni nemocných“ [online], dostupné z: <http://www.bcb.cz/udalosti/Poselstvi-Svateho-otce-k-24-Svetovemu-dni-nemocnych.html>, cit. 09.09.2022.

⁶ Srov. OPATRŇÁ, M. *Etické problémy v onkologii*. Praha: Mladá fronta, 2008, s. 94–95; s. 97

s ohledem na přetrvávající nízký zájem Čechů o církev a s nimi spojený typ spirituality či religiozity na jedné straně⁷ a naopak na poměrně vysoký zájem o „alternativní“ spiritualitu na straně druhé.⁸ Ačkoli křesťanské církve, „vědomy si společného poslání sloužit potřebným a lidem v obtížných životních situacích, vydávat svědectví o křesťanské víře a naději“, poskytují v nemocnicích duchovní péči „s cílem prospět trpícím v těžkých situacích bez ohledu na jejich vyznání“⁹, nabízí se otázka, zda a nakolik je tato duchovní péče skutečně schopná oslovit i např. „alternativně“ věřící pacienty, zda by si vyžádali doprovázení nemocničním kaplanem a zda i někteří křesťané v období závažného onemocnění nehledají pomoc a oporu mimo oblast křesťanství. Zahraniční výzkum mezi onkologickými pacienty například ukázal, že 40 % z nich označuje za svého spirituálního doprovázejícího rodinné příslušníky a přátele, 29 % člena zdravotnického personálu a pouze 17 % duchovní či nemocniční kaplany.¹⁰ V sousedních německy mluvících zemích je navíc již delší dobu diskutováno téma nového vymezení úlohy a definice duchovní, resp. klinické pastorační péče v souvislosti s tzv. *spiritual care* jako nového interdisciplinárního konceptu péče o pacienta, který má pomoci integrovat úzce konfesně vázanou pas-

---

⁷ Srov. např. výzkum americké agentury Pew Research Center, jehož výsledky byly zveřejněny v roce 2017. PEW RESEARCH CENTER, „Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe. National and religious identities converge in a region once dominated by atheist regimes“ [online], dostupné z: <http://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/>, cit. 09.09.2022.

⁸ Srov. HAMPLOVÁ, D. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*, Praha: Karolinum, 2013 s. 14–15; s. 74.

⁹ *Dohoda o duchovní péči ve zdravotnictví mezi Českou biskupskou konferencí a Eumenickou radou církví v České republice* [online], dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/Dohoda-o-duchovni-peci-ve-zdravotnictvi.pdf>, cit. 10.09.2022.

¹⁰ Srov. ROSER, T. Seelsorge und Spiritual Care. In: KLESSMANN, M. (ed.). *Handbuch der Krankenhauseselsorge*, 4. rozšíř. vyd. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2013, s. 74.

torační péči různých církví do obsáhlejšího konceptu sekulární péče a doprovázení v rámci systému nemocnic.¹¹

Záměrem této knihy je zodpovězení výše naznačených otázek a jejich prakticko-teologická reflexe v rámci jedné z metod praktické teologie, metody *Kriteriologie – Kairologie – Praxeologie* rakouského teologa P. M. Zulehnera, která zároveň tvoří strukturu celé knihy. Ta je členěna podle uvedeného trojkroku, a kromě teoretické části obsahuje také část empirickou. Teoretická část je rozdělena do šesti kapitol, z nichž první je věnována terminologickému vymezení a použité metodě. Následující kapitoly již spadají pod jednotlivé kroky metody *Kriteriologie – Kairologie – Praxeologie*. *Kriteriologie* zahrnuje druhou kapitolu, která se zabývá stanovením kritérií pro praxi církve v souladu s Zulehnerovou metodou, přičemž hlavním měřítkem pro praxi církve je praxe Ježíše z Nazareta. Za základní kritérium je považována evangelizace, která je však podle Zulehnera příliš širokým pojmem, a je proto třeba odvodit další dílčí kritéria, která pojem evangelizace specifikují, jako např. naděje, osvobození, život, spása a uzdravení, lid Boží. V této knize byly jako dílčí kritéria, tedy dílčí cíle pro praxi církve, zvoleny čtyři konstitutivní prvky církve – *koinonia*, *diakonia*, *leiturgia*, *martyria* (společenství, služba, bohoslužba, svědectví), které jsou konkrétnější než pojem evangelizace a zahrnují celý život církve.

Následující krok *Kairologie* obsahuje třetí až pátou kapitolu, z nichž první dvě jsou teoretické a analyzují současný společenský kontext, v němž je realizována praxe církve jak v obecné rovině, tak konkrétně v oblasti péče o nemocné. Pátá kapitola je empirická, tvoří ji výzkum, který byl realizován za finanční podpory Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v rámci grantového projektu specifického výzkumu GAJU č. 0128/2018/H, a zabývá se vlivem závažného onemocnění na „tradiční“ či „alternativní“ spiritualitu nemocných. Navazuje tak na

---

¹¹ Srov. KÖRTNER, U. H. J. *Leib und Leben. Bioethische Erkundungen zur Leiblichkeit des Menschen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2010, s. 93–94.

předchozí dvě kapitoly a zkoumá – tentokrát z praktického úhlu pohledu – kontext, v němž se odehrává praxe církve v oblasti péče o nemocné. V rámci této kapitoly je rovněž uveden dosavadní stav bádání k tématu výzkumu, v němž jsou stručně zmíněny nejdůležitější publikace, které se tohoto tématu týkají. Kapitoly tři až pět tedy zkoumají v teoretické i praktické rovině současnou praxi, resp. znamení času – *kairos*, která jsou v následující kapitole teologicky reflektována. V kroku *Kairologie* je uvedena ještě šestá kapitola, která porovnává současnou praxi církve s výše stanovenými kritérii a odpověďmi respondentů. Tato kapitola je jakýmsi mezikrokem, se kterým autor metody P. M. Zulehner počítá v rámci druhého kroku *Kairologie*, ačkoli v samotném názvu metody není tento dílčí krok uveden. Autor metody jej nazývá „teologický výklad“ (*theologische Deutung*),¹² který následuje po stanovení kritérií a výzkumu současné praxe a teologicky vykládá vztah těchto kritérií a stávající praxe. Jinými slovy zjišťuje, k naplnění kterého z kritérií, resp. cílů je zde a nyní příhodný čas.

Pod poslední krok – *Praxeologie* – spadá závěrečná, sedmá kapitola, které obsahuje závěry pro praxi církve. Po předchozím stanovení základních a dílčích kritérií, po analýze situace a stávající praxe následuje v tomto posledním kroku posouzení toho, zda a nakolik tato praxe odpovídá současné situaci, tedy která ze stanovených kritérií jsou relevantní i v kontextu klinické pastorační péče. Součástí této kapitoly je dále úvaha, jak by měla duchovní či klinická pastorační péče chápat sama sebe, a pastorační doporučení pro praxi nemocničních kaplanů.

Závěrem připojme ještě několik poznámek: těžce nemocnými a umírajícími pacienty jsou v rámci této knihy myšleni primárně pacienti nemocnic. Umírající pacienti se závažným onemocněním jsou klienty např. i lůžkových či domácích hospiců, Alzheimercenter apod. V této knize se však nejedná výlučně o pacienty umírající, ale také o ty,

---

¹² Srov. ZULEHNER, P. M. *Pastoraltheologie. Band 1 Fundamentalpastoral: Kirche zwischen Auftrag und Erwartung*, Düsseldorf: Patmos, 1989, s. 39.

kteří se ze svého závažného onemocnění dočasně či trvale vyléčili. Druhá poznámka: v případě profesí, které jsou v knize uvedeny (např. sociální pracovník, psycholog, paliatr, kaplan apod.), je jak z důvodu zjednodušení a úspornosti psaní, tak i přehlednosti textu použito generické maskulinum jako souhrnné označení osob obou pohlaví. Za třetí: tato kniha vychází z disertační práce autorky, v níž jsou obsažené i odborné články publikované v letech 2015–2019 v časopisech *Studia theologica*, *Caritas et veritas* a *Časopis lékařů českých*. Tyto články či jejich části nejsou v této knize citovány v poznámkovém aparátu, jsou však uvedeny v seznamu zdrojů.

Volba tématu knihy

Zájem o výše zmíněnou problematiku a motivace zabývat se tímto tématem vychází z těžiště autorčina odborného zájmu, kterým je diakonická teologie se zaměřením na kategoriální pastoraci, zejména nemocniční kaplanství. Tento zájem však není pouze v obecné, prakticko-teologické rovině, ale pojí se i s rovinou osobní, jak bude uvedeno níže.

Na II. vatikánském koncilu vykročila církev k lidem, a to ke všem lidem „dnešní doby“; stala se církví otevřenou lidem v nejrůznějších životních situacích, s problémy, které mají, a tyto situace a problémy se musí stát předmětem reflexe z hlediska víry církve, jak uvádí ve svém *Komentáři k pastorální konstituci Gaudium et spes* Hans-Joachim Sander.¹³ Od II. vatikánského koncilu se proto klíčovým teologickým tématem stává kontext. Chce-li dnes teologie reflektovat určitou situaci člověka, může jen stěží pominout kontext, do kterého je tato situace zasazena.

Otázkou je, jaké kontexty a z jakých důvodů jsou pro teologii relevantní a na jaké problémy se má orientovat. Kontext je vždy vztahovou veličinou – je kontextem něčeho. Tedy i historické, ekonomické, politické či socio-kulturní determinanty života člověka v určité oblasti světa se pro teologii stávají relevantním kontextem tehdy, provokují-li teologické otázky či jsou-li těmito otázkami tematizovány. Tento vztah je vzájemný – určité kontexty podněcují otázky a výzvy, a naopak díky určitým otázkám se problémy a krize člověka stávají kontextem teo-

---

¹³ Srov. SANDER, H.-J. Theologischer Kommentar zur Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von heute *Gaudium et spes*. In: HÜNERMANN, P., HILBERATH, B. J. (eds.). *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, sv. 4., zvl. vydání. Freiburg, Basel, Wien: Herder, 2009, s. 585–589; s. 704–715.

logického uvažování.¹⁴ Teologická reflexe může mít různý charakter. Může být např. zaměřena na konkrétního člověka v jeho rozmanitých životních situacích a potřebách nebo na politické poměry a nespravedlivé struktury, v nichž lidé žijí a které neumožňují lidsky důstojný život. Podle toho pak může být určující kontext teologie konstituovaný např. primárně politicky – zaměřený na vypořádání se s politickými poměry, v nichž lidé žijí a které jsou nelidské, či primárně pastoračně – zaměřený na člověka v jeho konkrétní situaci nouze, bídy, utrpení,¹⁵ tak jako je tomu i v této knize.

Pastorální konstituce *Gaudium et spes* označuje tyto kontexty za „znamení doby“, která je následně třeba zkoumat a interpretovat ve světle evangelia.¹⁶ Papež Jan XXIII. popsal v encyklice *Pacem in terris* znamení doby jako „znaky“ (čl. 39), které charakterizují určitou dobu, a jako takové jsou pro církev výzvou a šancí¹⁷. Mezinárodní teologická komise to vyjádřila následovně: „To, k čemu dochází obecně ve světě, ať už v pozitivním, nebo negativním slova smyslu, nemůže nikdy ponechat církev netečnou. Svět je totiž místem, kde církev kráčí v Kristových stopách, když zvěstuje evangelium, vydává svědectví o Boží spravedlnosti a milosrdenství a účastní se na dramatu lidského života.“¹⁸ Povinností teologie pak je „odpovídat na otázky dnešních

---

¹⁴ Srov. DALFERTH, I. U. Kontextuelle Theologie in einer globalen Welt. In: FLÜGGE, T., HIRZEL, M. E., MATHWIG, F., SCHMID, P. (eds.). *Wo Gottes Wort ist: die gesellschaftliche Relevanz von Kirchen in der pluralen Welt*, Zürich: Theologischer Verlag, 2010, s. 38–39.

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 37–38.

¹⁶ Srov. DOKUMENTY II. VATIKÁNSKÉHO KONCILU. *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, čl. 4. Dále jen GS a číslo příslušného oddílu.

¹⁷ OPATRŇ, M. *Sociální práce a teologie: Inspirace a podněty sociální práce pro teologii*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 141–142.

¹⁸ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Teologie dnes: Perspektivy, principy a kritéria*. Olomouc: UP, 2012, s. 43.

lidí, dávat nové odpovědi víry na zjevení Boží v podmínkách světa pro naši každodenní praxi¹⁹.

Jedním z výše uvedených kontextů byl latinskoamerický kontext s „přednostní opcí pro chudé“ přijatou biskupy Latinské Ameriky na biskupské synodě v Medellinu (1968) a v Pueble (1979). Tato „přednostní opce pro chudé“ znamenala zásadní změnu perspektivy vnímání. Církev se vědomě postavila na stranu chudých a utlačovaných. Výhodiskem pro tuto „teologii zdola“ se staly zkušenosti a problémy lidí v jejich společenském kontextu.

„Opce pro chudé“ byla v Evropě recipována v tzv. evangelizačním paradigmatu spojeném se jmény jako K. Bopp, N. Mette či S. Knobloch. Požadavkem je souhlas slov a činů – o Bohu můžeme věrohodně mluvit jen tehdy, jde-li s tím ruku v ruce odpovídající svědectví činu. Jestliže křesťanská víra dosvědčuje lidem otevřenou, uzdravující a osvobozující Boží lásku, jak se projevila v životě, smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista, pak nestačí o tom pouze mluvit, ale tato víra musí nalézt svůj odraz ve zkušenosti a utváření lidského života. Vlastním místem jejího svědectví jsou reálné lidské vztahy.²⁰ Když „církev vychází v ústřety lidem v utrpení a v jejich potřebách, a to i v potřebách materiální povahy, naplňuje službu lásky (*caritas*) k bližnímu“²¹, a to nejen uvnitř církve, ale jak bylo výše uvedeno, i přes její hranice.

„Opce pro chudé“ je proto základním pastoračním posláním církve²², „je pro církev kategorií spíš teologickou než kulturní, sociolo-

¹⁹ AMBROS, P. *Teologicky milovat církev: Vybrané statě z pastorální teologie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2003, s. 84.

²⁰ Srov. METTE, N. Vom Säkularisierungs- zum Evangelisierungsparadigma. In: *DIAKONIA: Internationale Zeitschrift für die Praxis der Kirche*, 21. Jahrgang, Heft 6. Mainz: Matthias-Grünewald-Verlag, 1990, s. 427.

²¹ BENEDIKT XVI. *Deus caritas est: Encyklika o křesťanské lásce*. Praha: Paulínky, 2006, čl. 19. Dále jen DCE a číslo příslušného oddílu.

²² AMBROS, P. *Fundamentální pastorální teologie: Pastorální teologie I*. Olomouc: Mgr. Jiří Burget, 2000, s. 26.

gickou, politickou či filozofickou, neboť chudí mají v Božím srdci natolik privilegované místo, že on sám se stal chudým²³, uvádí papež František. Papež dále zdůrazňuje, že je zapotřebí věnovat pozornost novým formám chudoby a slabosti, v nichž máme poznávat trpícího Krista. Jde zejména o bezdomovce, narkomany, staré a opuštěné lidi, migranty či ženy trpící domácím násilím.²⁴ Mezi slabé a znevýhodněné, kteří potřebují naši ochranu, patří rovněž nemocní, staří a umírající lidé.

Právě nemoc, umírání a smrt představují jednu z oblastí, které církev vždy věnovala svou pastorační pozornost a v níž je i dnes potřebné zaměřit se na výše uvedenou „opci pro chudé“ např. prostřednictvím kategoriální pastorační péče v podobě duchovní, resp. klinické pastorační péče v prostředí nemocnic. K těmto „chudým“ zde patří tzv. pacienti na okraji, jak uvádí pastorální teolog M. Klessmann,²⁵ tedy problémoví pacienti reagující na nemoc neklidem, strachem či agresivitou, dále pacienti psychiatrických, senioři, ale také pacienti těžce nemocní a umírající, kteří často trpí informačním deficitem, nedostatkem respektu a úcty. Právě posledně jmenovaní si v období závažného onemocnění tváří v tvář vážné nemoci či smrti často „kladou a s novou naléhavostí pocítují nejzákladnější otázky: Co je člověk? Jaký je smysl bolesti, zla, smrti, které přes všechny dosažený pokrok trvají? (...) Co přijde po tomto pozemském životě?“²⁶, neboť „člověka netrápí jenom bolest a postupný tělesný úpadek, ale také – ba více – strach z trvalého zániku (...) a všechno úsilí techniky, byť sebeužitečnější, nedovede uspokojit úzkost

---

²³ FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium: Apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě*. Praha: Paulínky, 2014, čl. 197–198. Dále jen EG a číslo příslušného oddílu.

²⁴ Srov. EG 209–212.

²⁵ Srov. KLESSMANN, M. Die prophetische Dimension der Seelsorge im Krankenhaus. In: KLESSMANN, M. (ed), *Handbuch der Krankenhausseelsorge*, 4. vyd. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2013, s. 285.

²⁶ GS 10.

člověka²⁷. Pacienti se závažným onemocněním či pacienti umírající jsou proto adresáty „opce pro chudé“ a jejich situace představuje jeden z oněch kontextů – znamení doby, který je třeba teologicky reflektovat a v křesťansko-církevní praxi usilovat o konkrétní proměnu situace těchto „chudých“ v duchu evangelia, v duchu Ježíšova přikázání lásky k chudým, nemocným, utlačovaným a marginalizovaným. Z těchto důvodů se situace těžce nemocných a umírajících pacientů stala východiskem i pro tuto knihu, v níž je z prakticko-teologického hlediska reflektována.

Vedle obecnějšího, prakticko-teologického východiska lze další důvod k napsání této knihy spatřovat i v konkrétní, osobní rovině, neboť nelze pominout, že i tato kniha, podobně jako jiné obdobné odborné publikace, vznikala v určitém biografickém kontextu. Nepřístupovala jsem k tomuto tématu z neutrální pozice, ale s křesťanským předpokladem a zajímalo mne spojení praktické teologie s běžným, každodenním životem lidí nacházejících se v obtížné životní situaci důsledkem závažného onemocnění. Jako křesťanka – katolička jsem navíc sama vnímala a vnímám potřebu zprostředkovávat těmto lidem svou „důvěru v přítomnost osvobozujícího a zachraňujícího Boha a činem bliženecké lásky nechávat tuto osvobozující a zachraňující přítomnost zakoušet i v jejich životě“²⁸, jak výstižně uvádí A. Lob-Hüdepohl. Proto jsem působila několik let jako dobrovolník Diecézní charity v Nemocnici České Budějovice, a. s., neboť právě prostředí nemocnice je mi z řady důvodů blízké. Zároveň jsem se od roku 2010 systematicky zabývala problematikou duchovní, resp. klinické pastorační péče, jsem autorkou kurzu Nemocniční kaplan na Teologické fakultě v Českých Budějovicích, řady odborných článků na toto téma a spolupodílela jsem se mj. na zavedení duchovní, resp. klinické pastorační péče ve

---

²⁷ GS 18.

²⁸ LOB-HÜDEPOHL, A. *Soziale Arbeit aus christlicher Hand – ein Problemaufriss*. Berlin: Berliner Institut für christliche Ethik und Politik, 2005, s. 8.

výše zmíněné nemocnici. Propojení zkušeností z tohoto prostředí se znalostí problematiky nemocničního kaplanství, resp. duchovní / klinické pastorační péče s oborem praktické teologie proto bylo logickým východiskem pro volbu tématu této knihy.

1. Vymezení pojmů a použitá metoda

Čtenáři této knihy se budou opakovaně setkávat s termíny, jako je např. „spiritualita“, „religiozita“, „tradiční“ spiritualita, „alternativní“ spiritualita, „duchovní péče“ či „klinická pastorační péče“. Proto úvodem tyto pojmy vymezují a charakterizují, co je jimi v této knize míněno a jak jim rozumět. Zároveň v rámci stávající kapitoly přibližují jednu z metod praktické teologie *Kriteriologie – Kairologie – Praxeologie*, která, jak již bylo uvedeno, tvoří strukturu celé knihy.

1.1 Spiritualita a religiozita

Prvním z těchto termínů je pojem spiritualita a s ním úzce související pojem religiozita. V případě obou těchto pojmů je třeba konstatovat, že existuje velké množství jejich definic, přičemž zejména spiritualita je poměrně široce a ne příliš přesně definovaný pojem. Oba termíny však nelze volně zaměňovat, i když jsou spolu provázané. Jak uvádí V. Suchomelová: „Současní autoři shodně považují spiritualitu i religiozitu za multidimenzionální koncepty, liší se ovšem v názoru na to, zda širším konceptem je religiozita či spiritualita. (...) Zatímco R. C. Atchley či A. Marcoen považují spiritualitu za nadřazený, širší pojem, jiní autoři jako např. K. I. Pargament a B. Zinnbauer chápou jako širší pojem re-

ligiozitu, jejíž složkou je spiritualita tvořící jádro náboženství i základ funkčního religiozního života.²⁹

Podobně definuje spiritualitu psycholog P. Říčan, který ji charakterizuje jako „niterný aspekt religiozity, který vystupuje do popředí, vztahuje-li se člověk k božským bytostem, zejména v modlitbě, meditaci apod. (...)“³⁰. Také I. Štampach chápe spiritualitu jako „definitivní jádro náboženství“ a v duchu této metafory „ceremonie, struktury, autority, texty, mýty a doktríny jako skořápku kolem tohoto jádra“³¹. Na druhé straně autoři Z. Vojtíšek, P. Dušek a J. Motl považují religiozitu za „podmnožinu spirituality, za jeden (nejvýraznější, relativně snadno zachytitelný a obvykle zkoumaný) druh spirituality“³². Spiritualitu chápou jako širší pojem odkazující k osobnímu vnímání posvátna. Tito autoři rovněž poukazují na současné tendence rozlišovat mezi spiritualitou a religiozitou ve smyslu individuální a institucionální,³³ kdy „být spirituální se může stát žádoucí součástí sebepojetí, a to bez příslušnosti k jakékoli instituci, bez zátěže jejích nároků, a dokonce pouze s minimálními znalostmi z oblasti náboženství“³⁴, což koresponduje s tím, co významná britská socioložka náboženství Grace Davieová označila jako *believing without belonging*.³⁵

Ve výše uvedeném smyslu chápe např. M. Stráženeček religiozitu jako „organizovaný systém přesvědčení, praxe, rituálů, který umožňuje člo-

---

²⁹ SUCHOMELOVÁ, V. *Senioři a spiritualita: Duchovní potřeby v každodenním životě*. Praha: Návrat domů, 2016, s. 65.

³⁰ ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*. Praha: Portál, 2002, s. 44.

³¹ ŠTAMPACH, I. Nahradila spiritualita náboženství?. In: BABYRÁDOVÁ, H., HAVLÍČEK, J. (eds.). *Spiritualita: fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 101.

³² VOJTÍŠEK, Z., DUŠEK, P., MOTL, J. *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2012, s. 25.

³³ Srov. tamtéž, s. 45.

³⁴ Tamtéž, s. 11.

³⁵ Cit. z knihy VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010, s. 146; s. 158.

věku navázat blízký vztah k božstvu nebo Bohu³⁶, zatímco spiritualita je spíše „osobní hledání odpovědi na poslední otázky života a jeho smyslu související s posvátnem nebo transcendentní oblastí, které může, ale nemusí být zakotvené v kontextu náboženské instituce a společenství“³⁷. Také podle O. Nešporové je „spiritualita“ či „duchovní“ zaměření (...) nejčastěji definována v opozici vůči organizovaným a autoritativním formám „náboženství“, jako protiklad k církevní zbožnosti. (...) Zatímco religiozitu v užším, participantském vymezení můžeme ztotožnit s členstvím nebo alespoň částečným přináležením k církevním strukturám, spiritualita je vůči nim a jejich „produktům“ (věrouce, rituálům, etickému kodexu, sociálnímu působení atd.) antagonistická, což však neznamená nezájem o „skutečné“ náboženství nebo jeho substituenty v podobě odhalování skrytých transosobních dimenzí vlastní mysli a života či biosféry, nezájem o odlišné typy či místa existence.“³⁸ Rovněž v sociologickém slovníku znamená religiozita „(...) souhrnný výraz pro náboženské cítění, postoje, chování. Za klíčový se považuje vztah k Bohu a nadpřirozenu vůbec, náboženská víra a její projevy. K náboženskému chování patří zejména vykonávání náboženských obřadů, návštěva bohoslužeb, svěcení církevních svátků, dodržování rituálů a zákazů, četba náboženské literatury (...), náboženská výchova.“³⁹

Z výše uvedeného stručného přehledu je tedy patrné, že spiritualitu a religiozitu lze rozlišovat ve dvou základních aspektech, a sice v odlišné šíři obou konceptů a v polaritě osobní – institucionální, přičemž s religiozitou jsou spojovány spíše vnější projevy náboženskosti, tzn. náboženské rituály, chování, vazba na církevní instituci, zatímco

³⁶ STŘÍŽENEC, M. „Spiritualita z pohledu psychologie náboženstva“ [online], dostupné z: http://www.uski.sk/frm_2009/ran_2013/ran-2013-2-8.htm, cit. 10.10.2022. Tamtéž.

³⁷ NEŠPOROVÁ, O. Českolipská necírkevní spirituální scéna. In: LUŽNÝ, D., NEŠPOR Z. R. a kol. *Náboženství v menšině: Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. Praha: Malvern, 2008, s. 144.

³⁸ LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. *Velký sociologický slovník*. II. sv. P–Z, Praha: Karolinum, 1996, s. 921–922.

spiritualita je spojována s prožíváním a existencí především mimo rámec organizovaného náboženství.

V rámci této knihy je spiritualita pojímána jako širší koncept než religiozita; vycházím z předpokladu, že každý člověk – nejen věřící – je do určité míry spirituální, neboť „dnešní člověk si uvědomuje, někdy nenadále a trýznivě, že je vtažen do něčeho vyššího a odlišného, zakouší tajemství, které ho převyšuje a plní úžasem (...) Zkušenost o transcendentnu může být vyvolána čímkoli, ale některé její rámce jsou obvyklejší: příroda, sexuální láska, narození dětí, náboženské liturgické obřady, velká umělecká díla, vědecké poznatky, básně, tvůrčí úsilí, krása“⁴⁰. Spiritualita v tomto smyslu znamená interakci člověka s tajemstvím, které může, ale nemusí být nutně nazýváno Bůh, jako je tomu v křesťanství, ale může mít osobní povahu, jak je uvedeno v definicích výše. Vedle náboženské zkušenosti však zahrnuje pojem spiritualita v našem pojetí i obecně lidské skutečnosti a lze jej proto dobře použít právě v kontextu závažného onemocnění, protože jde především o pochopení situace takto nemocných pacientů a hledání odpovědí na jejich existenciální otázky. Proto je v této knize nadále používán pouze termín spiritualita, který zahrnuje nejen oblast křesťanství, i když je třeba upozornit, že právě v křesťanském kontextu je spiritualita úzce spjata s religiozitou, ale je používán i neteologickými obory jako sociologie, psychologie, medicína, paliativní péče a další, a v jehož rámci je následně rozlišována „tradiční“, tedy křesťanská spiritualita, a „alternativní“ spiritualita, které budou definovány níže.

---

⁴⁰ DE FIORES, S., GOFFI, T. *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 915.

1.1.1 „Tradiční“ spiritualita

Pojem spiritualita pochází z latinského slova *spiritualis* – duchovní, odvozeného od slova *spiritus* – dech, duch, a v křesťanství, v němž má své kořeny, odkazuje k působení třetí božské osoby, Ducha svatého, na jednotlivého člověka a k odezvě tohoto působení v jeho životě. Spiritualita v tomto smyslu znamená vnitřní, duchovní život člověka iniciovaný působením Ducha svatého a prodchnutý Bohem. V tomto „prodchnutí“ se může odrážet i vliv určité části křesťanské tradice,⁴¹ pak hovoříme o spiritualitách v plurálu např. o jáhenské, kněžské, biskupské spiritualitě či o různých pojetích spirituality podle škol a směrů často spojených s řeholními společenstvími. Konkrétním modelem duchovního života je např. spiritualita ignaciánská, karmelitánská, františkánská apod.

Tak jako pojem spiritualita pochází z latinského *spiritualis*, vychází slovo duchovní z hebrejského *rûach* (řecky *pneuma*). Toto slovo původně označovalo pohyb vzduchu, dech nebo také vítr (srov. Iz 40,7). Poté však byla pozornost soustředěna na dech jako to, co odlišuje živou (dýchající) bytost od mrtvé (Gn 6,17; 7,15.22; Ž 31,6). Na základě toho nabylo slovo duch významu, který bychom mohli vyjádřit pojmem „princip života“. Pro starozákonní myšlení je rozhodující, že dárce a udržovatelem života je Hospodin. Slovo duch tak získalo význam Duch Boží a označovalo Boží věčnost a stvořitelskou svrchovanost na rozdíl od pomíjitelnosti a podřazenosti všeho stvořeného bytí.⁴² Nový zákon navazuje na toto užití slova. Duch zde znamená Duch Boží, Duch svatý, je označením toho, čím se Bůh ve svém díle odlišuje od pozemskosti. Dále je označením Boha v jeho milostivém příklonu k člověku, ale označuje rovněž vědomou stránku lidského žití (např. Ř 1,9; 1 K 2,11).⁴³ Novozákonní použití slova tedy není stejnorodé,

⁴¹ Srov. VOJTÍŠEK, Z., DUŠEK, P., MOTL, J. *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 10.

⁴² Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník. A–P*. Praha: Kalich, 1992, s. 131.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 132.

„souhrnně však lze říci, že označuje ty skutečnosti, v nichž se Bůh zvláště těsně setkává s člověkem a člověk s Bohem: Bůh k člověku se sklánějící, budící v něm nový život z víry a dávající mu své dary, člověk tyto dary přijímající, jimi přetvořovaný, žijící z víry, viděný ve světle milosti Boží“⁴⁴.

Důležitým pojmem v křesťanské spiritualitě je proto pojem „osoba“. Jak uvádí P. Ambros: „Křesťanský přístup ke spiritualitě je založen na víře a přesvědčení, že jedinečnost, neopakovatelnost a originalita člověka, to, co v něm nazýváme osobou, se v plném slova smyslu rodí až ve vztahu s Bohem, který nám zjevil nejen své božství (svoji moc, nekonečnost, věčnost, svatost atd.), ale i svůj osobní, vnitřní, intimní život.“⁴⁵ T. Špidlík a I. Gargano zdůrazňují, že „(...) každý život pochází od Boha, ‚Duch‘ byl vdechnut do tváře člověka při prvním stvoření. Člověk se nemůže rozvíjet ve své ‚duchovnosti‘ jinak než ve vztahu k Bohu.“⁴⁶ Duchovní proto nelze redukovat pouze na oblast psyché, oblast citů, na nehmotný svět; „je spjato s Osobou, resp. s božskými Osobami a jen tak může být duchovní život neoddělitelně spjat s lidskými osobami: Oddělit duchovní od skutečnosti teologicky a antropologicky významné pro Osobu, znamená otevřít bránu ke gnosticismu, fideismu, magii a k tolika dalším ‚ismům‘ stejného druhu.“⁴⁷

„Tradiční“, křesťanská spiritualita tedy znamená zaměření člověka ke svému nadpřirozenému cíli, „otevřenost našeho Já k osobnímu Bohu, k transcendentálnímu, to je otevřenost, která směřuje osobu současně

---

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ AMBROS, P. Duchovní – neduchovní. In: AMBROS, P., DOŠKOVÁ, L., MUNZAROVÁ, M., SMĚKAL, V., ŠKRLOVÁ, M., ZACHOVAL, J. *Studijní texty z pastorální teologie III.: Služba nemocným*. Olomouc: CMTF UP, 2002, s. 9.

⁴⁶ ŠPIDLÍK, T., GARGANO, I. *La spiritualità dei Padri greci e orientali*. Roma: Borla, 1983, s. 8. In: RUPNIK, M. I. *Uvedení do duchovního života*. Velehrad-Roma: Refugium, 2003, s. 31.

⁴⁷ RUPNIK, M. I. *Uvedení do duchovního života*. Velehrad-Roma: Refugium, 2003, s. 31–32.

k bližnímu a k celému stvoření“⁴⁸. Znamená život v duchovním smyslu, tzn. život v Božím Duchu, ve všech jeho dimenzích: rozumové, smyslové, citové.⁴⁹

Autoři Z. Vojtíšek, P. Dušek a J. Motl poukazují na skutečnost, že v druhé polovině 20. století se pojem spiritualita postupně odpoutal od svých křesťanských kořenů a začal být používán pro označení individuálního, nezávazného, na instituci nezávislého náboženského zájmu s důrazem na vnitřní zážitek, svobodný rozvoj, tvořivost, a časem se rozšířil i do mimokřesťanské oblasti – v osmdesátých letech 20. století např. do psychologie. Příčinou byl na jedné straně zvýšený zájem o mimocírkevní a alternativní podoby náboženství, zejména hnutí New Age, na druhé straně krize náboženských institucí a s nimi spojeného typu zbožnosti – religiozity.⁵⁰ V části západní společnosti se tak pojem spiritualita stal alternativou k pojmu religiozita, která byla chápána spíše negativně jako strnulost, dogma, zastaralost, které jsou spojené s – především křesťanskou – duchovní tradicí a jejími institucemi.⁵¹ Jak v této souvislosti uvádí M. I. Rupnik: „V kontextu dnešní, postmoderní doby nabývá slovo ‚duchovní‘, ‚spirituální‘ nejrůznějších významů, je mnohoznačné, za nabídkami ‚spiritualit‘ se skrývá nekonečně mnoho různých pojetí života, člověka, Boha, pojetí (...) protikladných mezi sebou. Mnohé nemají nic společného s křesťanskou spiritualitou; jedná se (...) o postmoderní formy nábožnosti, nedefinovatelné, nepostižitelné, zbavené bezprostředního vztahu k Bohu jako Osobě, často v tzv. formách paranáboženských a synkretických.“⁵²

Termín spiritualita tedy dnes již není spojován výhradně s křesťanstvím, ani není „monopolem křesťanů nebo dokonce jedné jejich

⁴⁸ Tamtéž, s. 26.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 36.

⁵⁰ Srov. VOJTÍŠEK, Z., DUŠEK, P., MOTL, J. *Spiritualita v pomáhajících profesích*, s. 10.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 11.

⁵² RUPNIK, M. I. *Uvedení do duchovního života*, s. 7–8.

kategorie⁵³, ale představuje spíše jakýsi opěrný systém mimo rámec institucionalizovaného křesťanství.

1.1.2 „Alternativní“ spiritualita

Tím se dostáváme k dalšímu pojmu, který je v rámci této knihy používán, a to k pojmu „alternativní“ spiritualita. Chceme-li definovat pojem „alternativní“ spiritualita, je třeba konstatovat, že podobně jako v případě termínů spiritualita a religiozita neexistuje ani v případě pojmu „alternativní“ spiritualita jeho jednoznačná definice. D. Hamplová upozorňuje, že ve vztahu k necírkevní či netradiční spiritualitě či religiozitě se sociologie náboženství potýká se značnou terminologickou a konceptuální nejasností a panuje jen malá shoda v tom, jak tento fenomén definovat, nazvat a co do něj zahrnovat. Používají se tak označení jako alternativní religiozita, magie, okultismus, mystická tradice⁵⁴, ale také např. alternativní mystické proudy, spiritualita, alternativní spiritualita, neinstitucionalizovaná spiritualita, holistická spiritualita, okultně-esoterická víra nebo detradicionalizovaná a individualizovaná religiozita.⁵⁵ Někteří autoři, např. Greeley, „označují víru ve věštce, léčitele, astrologii, horoskopy nebo amulety jako *magii* či *magické náboženství* („magic“), pro které je typická snaha ovládat transcendentní síly tak, aby člověk dosáhl chtěných výsledků a ovlivnil okolnosti svého života. Tento autor rovněž upozorňuje, že magie, založená částečně na starších pohanských náboženstvích a částečně na deformovaném křesťanství, není nic nového, ale byla významnou součástí středověké kultury. Podobně i Ellwood a Partin upozorňují na to, že v západní tradici dlouhodobě koexistují dvě alternativní vize

---

⁵³ DE FIORES, S., GOFFI, T. *Slovník spirituality*, s. 919–920.

⁵⁴ Srov. HAMPLOVÁ, D. Čemu Češi věří: Dimenze soudobé české religiozity. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2008, roč. 44, č. 4, s. 703–723; zde s. 704–705.

⁵⁵ Srov. HAMPLOVÁ, D. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*, s. 31–32.